

A VÁCZI KÖNYVNYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE

AZ ITTENI ELSŐ NYOMDAI SZABADALOM SZÁZADOS ÉVFORDULÓJA

1875-ki július 11-én tartott
EMLÉK-ÜNNEPÉLYÉRE

IRTA
KARCSÚ ANTAL ARZÉN,
a sz. ferenczrendi váczi kolostor főnöke, a sz. hittudomány
s latin nyelv tanára, a magyar történelmi társulat rendes tagja.

VÁCZ,
Nyomatott Serédy Géza „Siketnémək iparint.”
könyvnyomdája gyorssajtóin. (Csillag-utca, saját ház.)
MDCCCLXXV.

TARTALOM

1.

Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig

2.

Gottlieb Antaltól Plöszl Lipótig

3.

Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete összműködő társulatáig

4.

A siketnémák iparintézete összműködő társulata keletkeztétől korunkig

„Colligite fragmenta, ne pereant.”

S. Joan. evang. VI. 12.

1. Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig

Csak a harczy viharok elmúltával, a XVII. században kezdte hazánk nagyobb szellemi lendületnek örvendhetni, noha ekkor még *Latium classicus nyelvének, a latinnak uralma is szilárdan tartotta magát*, mit az ezen örökké fölséges nyelven megjelent igen számos művek és a hivatali jegyzőkönyvek is elég hangosan bizonyítanak. Igen, ezen század adta a nemzeti ébredés nagy dicskoszorús bajnokait, milyenekül tündökölnek a magyar irodalom történetében: *Kazinczy, Benkő, Virág, Dajka, Csokonay, Berzsenyi, Katona*, stb., kik kedves magyar hazánk édes hangzású nyelvét buzgó törekvéseikkel naggyá teremték, s ennek következtén a sajtók száma szaporodni kezdte országunkban minden nevezetesebb helyeken, és így Vác városa sem maradhatott nyomda nélkül.

Azonban, hogy mikor keletkezett itt az első nyomda, adatok hiányában meghatározni nem tudjuk; mert, hogy az 1775-iki év előtt, midőn a váczi nyomdatulajdonos a szabadságot nyerte, itt már jelentékenyen működő sajtó létezett, a többi között az is bizonyítja, hogy a Vácot oly igen kedvelt *Mária Teréz* királynőnk fölséges férje *Lotharingi Ferencz*, mivel ő birodalma kormányzását megosztotta, a fejedelmi egyének dicséretes szokásaként, kiknek mindegyikük tanul valami nekik tetszőbb mesterséget, – fiatal korában a nyomdászatot Vácott tanulta. Állításunk mellett harczol az is, hogy itt ama királyi szabadság keletkezési éve előtt már a következő művek jelentek meg:

Cetto Benedek kegyesrendi áldozár és tanártól: *Dissertationes de Maioribus Hungariae*, Vacii 1770. – *Horváth Imre* sz. ferenczrendi paptól „*Sz. Mária Magdolna esete és megtérése*” Vácott 1771-ben. – *Migazzi Kristóf* bibornok és a váczi püspökség administrátora, az általa alapjából épített híres székesegyházban a káptalan és papsága ünnepélyes bevezetése (1772. aug. 3.) alkalmával mondott nagyszerű, eszmegazdag beszédjét még ezen évben itt Vácott kinyomatta ivrétben. – Ugyancsak itt jelentek meg *Bossányi Seraphin* minorita-rendi áldozár és jeles hitszónoknak halotti beszédei (*Sermones Funebrales*) is 1772-ben 8-dr. – Itt látott világot 1772-ben a termékeny tollú, ékes magyar nyelvű, hittudós *Telek József* (szül. 1716-ban Tarnóczon, Nógrád vármegyében) váczi sz. ferencz-rendi kolostor egykori főnökének „*Tizenkét csillagú korona*” cím alatt a Bold. Szűz évi 12 ünnepére alkalmazott kitünő egyházi beszédei gyűjteményének II-ik kötete, ivrétben, 611 lap; az I-ső kötet kiadását Pesten eszközölte, s ott adta sajtó alá többi műveit is. Az itt szóban levő, Vácott megjelent legkitünőbb művének még maig is több példánya őriztetik illő kegyelettel a helybeli sz. ferenczrendi kolostor jól rendezett és 1609 műből álló könyvtárában, melyben melleleg mondvá, több mint 121 sz. ferenczrendi írónak műve találtatik.

Nemkülönben Vácott adta ki *Kósa Benedek* sz. Ferencz szerzetesbeli híres hitszónok is, ki egy ideig mint tábori pap működött, s a rend Üdvöztőnkéről címzett tartománya rozsnyói és váczi kolostorait igazgatta, „*Concionum Syllogen*” című művét 1773-ban, s ugyanitt adta sajtó alá szintén ezen évben „*Juda és Jerusálem királya, siralmas Sedekiás*” cím alatt jeles böjti beszédeit, melyeket 1769-ben a lévai sz. József templomában mondott el a hivek nagy lelki épületére. E mű czimlapján alul a szokott helyen ez áll: „*Nyomtatott. VÁTZON, Ambró Ferencz Ignác püspöki könyvnyomtató által 1773. Esztend.*” – Schwandtner János György: „*Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres ac Genuini*” Bécsben 1768-ban megjelent művének II-ik része előtti bölcsészeti tételeket, melyekből nmlgú és földő gr. *Eszterházy Károly* váczi püspök kegyvédléte alatt, a váczi kir. nemes nevelő-intézetben, a Theresianumban, bölcsészettanult *Steőszel József* és *Kristóf* nemes ifjak *Henyey Vincze* kegyesrendi tanár oktatása után diszvitatkozást (Defensio publica vagy Examen Academicum) állottak ki 1773-diki augusztus hóban, – ezen évben Vácott *Ambró Ferencz Ignác* püspöki nyomdász sajtója alól osztották ki a számosan megjelent vendégek között. – *Szikoray Miklós* váczi kanonoknak

a hit vitakérdéseiről (*De Controversiis fidei*) fordított polemicus műve is itt látott világot 1774-ben, 8-drben.

Még a királyi szabadalom kinyerése előtt, de már annak keletkezési évében nevezetessé lön e nyomda, a magyar királyi httö-tanács által kiadatni szokott *királyi rendeletek* (Mandata Regia) ivrébni kinyomása által, és tán ezek csinos kiállítása s a főntebb említett *Lotharingiai Ferencz* különös pártfogásának köszönendő ama szép nyomdai kiváltság, mely oly erővel birt, hogy senkinek nem volt itt szabad Váczott egy másik nyomdát föllállítani. Az eredeti, 1775. junius 23-kán kelt latin okiratot *Mária Teréz* királynő ő felsége sajátkezüleg írta alá s írásán nagyon meglátszanak a női kezek vonásai. Hangzik pedig e nevezetes okmány kedves honi nyelvünkön ilyképen:

„Mi *MÁRIA TERÉZ*, Isten kegyelméből rómaiak özvegy császárnője, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Tótország stb. apostoli királynője, Osztrákhon főhercege stb. stb. Emlékezetül adjuk jelen sorainknál fogva mindazoknak, a kiket illet: Hogy mink, miután a mi hivünk *Ambró Ferencz*-nek, Fölségünk elé az iránt tett legalázatosabb kérelmét a mi hü alattvalóinknak jólétök iránti tekintetéből kegyesen s egyszersmind anyailag teljesíteni kívánnók, azt ugyanazon *Ambró Ferencz*-nek a mi hatalmunk teljéből és különös, császári és királyi kegyelmünkéből kegyesen megengedendőnek és adandónak tartottuk, miszerint ő az országbeli hiveink közjava- és hasznára, a Pest vármegyéhez tartozó *Vác püspöki városban nyomdát állithasson* és ott bármily nemű könyveket (de más, különös kiváltságok sérelme nélkül, melyek általunk ez vagy azon könyv kinyomására nézve különösen adattak) kinyomhasson, azokat eladhassa és e végből társakat tarthasson, tanulókat fölvehessen, azokat taníthassa és szokás szerint fölszabadíthassa; de úgy és oly föltétel alatt, hogy ugyanazon *Ambró Ferencz* előbb magát finomabb betűkkel lássa el, és azután minden általa a sajtó alá adandó iratokat a mi királyi helytartó-tanácsunknak átnézés, bírálat és jóváhagyás végett megküldeni, és minden félév alatt, minden, általa kinyomott bármely könyvek vagy munkák három példányát ugyanazon királyi tanácsunkhoz eljuttatni köntelmének ismerje; mert különben ezen kegyelmünk és kegyes engedélyünkkel épen nem akarjuk, hogy éljen. Először megengedjük és meghagyjuk jelen soraink erejével, miszerint nektek, bármely állapotú, rangfokú és méltóságú alattvaló hiveink legyetek is, különösen pedig a nevezett Pestvármegyének e soraink által, erősen megparancsoljuk és azokat megbizzuk, hogy a főntemlitett *Ambró Ferencz*-et a nyomdászati gyakorlásában nyíltan vagy magánlag semmikép háborgatni, akadályozni vagy neki alkalmatlankodni, és őt attól eltiltani ne merészeljete; hanem inkább őt ezen jótékony kegyünk és engedélyünkkel, a neki főntebb jelzett és engedményezett mód szerint szabadon, bizton és minden kár, alkalmatlankodás és akadály nélkül élni és annak örvendeni engedjétek, és azok által, a kiket illet, élhetni és neki ezt megengedni akarjátok és tartozzatok. Ezen titkos függő pecsétünkkel, mellyel mint Magyarország apostoli királynője élünk, megerősített iratunknál fogva, melyet, annak elolvasása után, az előmutatónak mindig visszaadatni akarjuk és parancsoljuk.

Kelt az általunk őszintén kedvelt hivünk, tisztelendő *Bajzáth József* ansariai püspök, sz. István apostoli király jeles rendjének lovagja, sz. Jakab silisi apátja, sz. Tamás esztergomhegyi prépostja, az esztergomi érseki egyház kanonokja, valóságos belső titkos tanácsosunk, és a nevezett Magyarországunk részéről a mi udvarunk alkorlátnokának keze által, osztrákhoni főhercegi székvárosunkban, *Bécs*-ben, junius huszonharmadikán, az Úr ezer-hétszáz-hetvenötödik esztendejében, Magyar-, Cseh- és egyéb országaink harminczötödik évében. *Mária Teréz* mk. – *Bajzáth József* ansariai püspök mk. – *Jablonczy József* mk.” – (Eredetije latin szövegü).

„2905. *Nyomdászati szabadalom*, a Váczott letelepült *Ambró Ferencz* könyvnyomdász részére 1775. jun. 23-ról a legkegyelmesebben engedélyezve.” (Ez németül van írva, mig a következő latinul):

„1775. jul. 31-kén Pesten tartott Pest, Pilis és Solt t. e. vármegyék közgyűlésén, ezen *Ambró Ferencz*-nek a Vác püspöki városban tartandó nyomda tekintetéből legkegyelmesebben kiadott császári és királyi szabadalom a maga módja és ünnepélyessége szerint kihirdettetett, és senki ellent nem mondván, elfogadtatott. Jegyeztetett és kiadatott általam, *tahii Tahy György*, mint a nevezett megyék jegyzője által.”

Ezen a püspökuradalmi és városi hatóságnál is szabályszerűleg bemutatott és kihirdetett, nagy pergamen-ivre szép betűkkel diszesen írott okmányról nemzeti színű vékony zsinórkákon függ szép, *megaranyozott tok*-ban a maig is egészen üde színt mutató jól megőrzött nagy királyi pecsét. – Hogy e becses ereklyét dicséretes kegyelettel és gondosan őrzik a Serédy-féle nyomda csinosan berendezett irodájában, azt mondani is fölösleges.

Az itt egész terjedelmében közlött nyomdai szabadalomból kitűnik, miszerint tudtunkra *Ambró Ferencz volt Váczott az első nyomdász*, ki a kiváltság kinyerése előtt már mint nyomdász öt évig működött itt, és mint említők, legrégibb nyomtatványa, melyet ismerünk, a főntebb érintett bölcsészeti tételeket tartalmazó, melyek itt 1770-ben láttak világot. Annak czimlapja hátulján „*Ferencz*” keresztnéve után még „*Ignác*” is áll, valamint több régibb nyomtatványai czimlapján is, míg később az „*Ignác*” nevet már elhagyogatni kezdte. Ő tanult, rendesen kiképzett nyomdász volt; mert különben nem kaphatott volna oly szép királyi szabadalmat; de származását és nemzetiségét illetőleg még eddig homály fűdi. Életéből is igen kevés adatot birunk fölmutatni. Az 1780. jun. 13-kán tartott ülésében a városi hatóság maga elé idézte és keményen megtiltotta neki, mikép ezentul ne merészeljen a mesterlegényeknek tetszése szerint kinyomatott bizonyítványokat adni pénzért, hacsak az illető mester segédjének az ő viseletéről jó iratot nem ad. Mire e nyomdász tiszteletteljesen kijelentette, hogy ezentul a tanács rendeletének engedelmeskedni fog.

A következő, 1781. aug. 3-ki tanácsülésen ezen ügye fordult elő, mikép azt az illető püspök-városi Jegyzőkönyv szóról-szóra így tartalmazza: „*Ambró Ferencz* itt Lakos Könyv nyomtató a Tanács előtt megjelenván, abbéli Könyörgését nyuitotta, hogy mivel ők Ország szerént a katona tartástul, Város robottyaitul mentek volnának, Ő iránta is Ő Fölsige Privilegiuma mellett valamely reflexióval lenne a Tanács, megvisgáltatódván a dolog, és föl vétettetvén az, hogy már a véget a Tkts Plenipotentiarius Urnak Biró Uram előtt emlékezetet tett, hogy a mennyire lehetne, szép móddal egyezne meg vele a Tanács, ne talán Fölsőséghez kelvén, minden Város java nélkül az föllyebb irtaktul Szabadulását meg kaphatná, de ugyan tsak *hitvesse bábasszony* lévén, a véget is valami reflexiót érdemelne, addig is, méglen a Tanács az eránt más rendelést téssen, *eszteendőnként egy Suffrin fizetése* mellett az közönséges robotoktul és több Város terheitul maga és háza föl Szabadítatott, úgy mind azon által, hogy azon kívül a portiót többi Lakosokhoz képest, a mint értéke hozza magával, fizetni köteles légyen.”

Ambró Ferencz sajtója alól kerültek ki még a következő művek is: Tdő *Horváth Imre* Üdvöztőnkéről czimzett sz. ferenczrendi szerzetestartománybeli áldozártól „*Szent Mária Magdolna esése és megtérése.*” Váczott 1780-ban már másodszor. – *Szalay Ráfael* kegyesrendi pap *Dissertationi* Váczott ugyanezen évben. – *Losonczy Ferencztől*: *Hármas Kistükör* 1781-ben. – *Takács Ádám* kisváczi kálv. prédikátortól: *Kérdések a keresztényi ünneplésről* 1782-ben, és „*Lelkipásztori vigasztalások*” czimű műve is itt látott világot. – *Horváth Seraphin* minorita-rendi áldozártól: *Sermones Catechetico-Doctrinales* 1783-ban. – *Hit-elemzői beszédeinek folytatása*, 1786-ban. E mű, mely 8-drtén 196 lapra terjed s toldalékkal is el van látva, „*Nagy katekismus azaz Keresztényi Oskola*” nevet visel, Bécsben 1783. máj. 15-kén láttatott el az „*Imprimatur*” engedéllyel a királyi könyvbíráló hatóság által, a czim-lapon olvasható kézirat által *Bossányi Seraphin* minoritarendi áldozártól írottak állittatik, s az érintett 1786-ki évben „*Vátzon Ambró Ferencz* kir. priv. Könyvnyomtató költségével” ujra

kinyomatott. – A már szintén említett *Lossonczy Ferencz*: „*S. O. Dissertatio de Homicidio poena mortis puniendo*” című műve is itt került ki a sajtó alól, 1788-ban.

Csak azt jegyezzük itt föl még Ambró Ferenczről, hogy volt neki egy *Károly* nevű rossz gyermeke, ki egy 9 forintos tájtékpipa ellopásaért, a városi hatóság ítélete folytán 12 virgácsütéssel büntettetett meg. – E vásott gyermek munkás, nagyon tevékeny atyja a honi nyomdászat történelmében, a valódi érdemeket méltányolni képesek részéről mindig kitűnő polczon fog szemléltetni s a hálás utókor emlékéből mi sem irtandja ki nevét.

2. Gottlieb Antaltól Plösz Lipóig

Ambró az 1793. április 16-án tartott városi tanácsülés ügyiratai egyikében már mint elhunyt említették, s az ezen évi május 17-ki ülésben Regele József tanácsbéli úr, mint az Ambró-féle hagyatéknak, az úrszéki végzés folytán kinevezett tömeggondnoka, azon bevallást teszi, miszerint az Urban kimúlt Ambró Ferencz Ignác nyomdáját ennek minden hozzátartozói s házával együtt Gottlieb Antal művezető (factor) 3441 frton örökáron megvette az uradalom engedélyével. Miután ezen új nyomdatulajdonos a városbai bekebelezés díját, a 7 frt s 17 krt lefizette, a bevallási okmány neki kiadatni végeztetett az illető püspökvárosi tanács által. Hogy ő alatta is igen keresett, tehát virágzó volt a váci nyomda, mutatják és hirdetik az ő sajtója alól kikerült számos művek. Buzgó tevékenységének mindjárt az első évben igen fényes bizonyítékát adta, mellyel magát az első rangú nyomdászok sorába küzdötte föl.

Igy mindjárt az első, 1793-diki évben hagyta el sajtóját a derék Katona István szépművészetek és bölcsészet tudora, a kalocsai érseki könyvtár főnökének „*Historia Critica Regum Hungariae stirpis austriacae*” című híres műve X-dik kötete, sor szerint XXIX-dik, 8-dr, 963-nál több lapon, ajánlva a ngos és földő váci káptalannak, mint írja, hálája jeleül. Ekkor az érdemes váci káptalan a következő nagynevű tagokból állott: Zerdahelyi Gábor (de Nyitra-Szerdahely) titopolitani fölszentelt és corczoli választott püspök, nagyprépost stb., Bodonyi Sándor olvasó-, Lafftsák Nep. János éneklő-; Schwarzer János Lajos báró bosoni vál. püspök, ör-; Benedek Ágoston poenitentiarius kanonok, főesperes; Erdélyi József, Bezzeg Mátyás, Tiller József, Makó Pál, Ciani Lénárt, Schwarczl Ferencz, Szerdahelyi György Alajos, Saffrath Lipót báró, Lafftsák Mátyás. Ezek maecenási áldozata segítette Gottlieb sajtója alá a nevezett vaskos kötetet, melyben az ajánlat végén megjegyzi a tudós szerző, miszerint e káptalani urak költségén már több, a házára diszt árasztó művek adtak ki. – Tekintve a nyomdai eszközök ekkori gyarlóságát, csak ezen egy kötetnek megjelenése is maga képes lett volna Gottlieb jó hírnevét megalapítani, pedig a mondott 1793-ki évben még a következő művek is hagyták el sajtóját:

Bogyai Mihály kosdi plebánosnak: A *Kath. hit tudománya azon Ágozatinak, mellyekről visszavonások vannak, kitétele*” című műve, Bossuet után magyarítva, Vác 1793. – Szabó József „Váci gaboná”-ról írott gazdasági műve ezen év vége felé látott itt világot. Ezen jeles író, egykor a tudós jezsuita-rend tagja, utóbb annak eltöröltetése után Vácra helyeztetett át, hol mint püspöki szertartó dicséretesen működött. Innen Besztercebányára tétetett át plebánosul, hol meg is halt 1801-ben.

A következő, 1794-ben Egyed Joákim Remete sz. Pál egyetlen magyar szerzetesbeli áldozárnak „A keresztény tudományról oktató beszédek” című dolgozata, melyet a plebános urak használatára négy vastag kötetre terjesztve irt meg, jelent meg itt Vácott. – Hunyadi Ferencz debreczeni prédikátor és superintendens korában bocsátott közre Vácot 1794-ben egy terjedelmes munkát ily címmel: „*Keresztény Archivarius avagy historiai gyűjtemény*”, két kötet, 8-dr., 538. és 470 lap. – Simon Máté előbb szintén pálos kolostori pap, aztán pedig karászi plébánosnak „A káromkodásról tíz prédikációk” című műve 1795-ben látott világot Vácott. – Itt kerültek ki a sajtó alól: báró Splényi Ferencz váci püspök lelki nyugalmaért tartott ünnepélyes gyász-isteniszolgálat alkalmából keletkezett ily című füzet: „*Oratio, cum Solennes Exequiae Exllmi, Illmi ac Rdsmi Domini Domini Francisci Xaverii e Liberis Baronibus Splényi de Miháldi Episcopi Vaciensis S. Caes. Regiae et Apost. Maiestatis Actualis intimi status Consilarii, Anno M. DCCXC. V. XI. kalendis Januarii Exstincti, VIII. Kalendas Februarii M. DCC. XC. VI. in Cathedrali Ecclesia Vaciensi Celebrarentur. Dicta ab Innocentio Simonchicz Clerico Regulari Scholarum Piarum in Gymnasio Vaciensi AA. LL. et Rhetorices Professore ac Exhortatore. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarossiensi,*

1796. Ez, tekintve a kort, nem rosszul van kiállítva, de a következő már rosszabb és izléstelen-
nebb: „*Halottas Beszéd, mellyel Méltóságos Liber-Báró Mihálydy Splény Xaviér Ferencz úr, vá-
czi megyés püspök, a Felsőleges Tsászári Apostoli Királyi belső valóságos Tanácsos úr Ó
Excellentziájának Szomorú vég-pompáját tisztelte Harsányi István Ketskeméti plébános és
főesperes, 1796-dik Esztendőben Boldog-Asszony Havának 26-án; Váczon Nyomt. Marma-
rossi Gottlieb Antalnál.*”

A már említett *Somoncsich Incze* kegyesrendi áldozár és tanár számos alkalmi beszédei,
különösen *Offidai sz. Bernárd szentté-avatása* alkalmából mondott 1796-ban Váczott s
ugyanitt az ezen évben sz. István tiszteletére tartott jeles beszéde is ekkor láttak világot. –
Ugyancsak e termékeny tollú rendházi paptól jelentek itt meg egyéb beszédek is és különösen
e bő és huzamos buvárlatról tanúskodó híres történelmi műve: „*Memoria Dipl. Sphragistica
Abbatiae de Zenth Job*” (*Oratio de Reliquiis Sanctorum die s. Stephani*). – *Csepcsányi Gábor*
kegyesrendi paptól „*Hasznos Múltság*” versekben, Vác 1796., 8-dr. 121 lap. – A követke-
ző, 1797-dik évben is meglehetősen tevékenységet fejtett ki e nyomda tulajdonosa; mert annak
folyamában jelentek itt meg ezen művek: a már említett Simoncsichtól: „*Supplementum ad
Dissertationem G. Pray de s. Dexterá S. Stephani cum Historia Monasterii sz. Jog*”, Vác
1797. – Hunyadi Ferencz debreczeni kálv. predikátor és tiszántúli superintendensnek hátra-
hagyott „*Ötvenkét közönséges predikációk*” című dolgozata, kiadva Babos István ó-budai
predikátor által Váczon, 1797 – 1799-ben, 3 kötet, 8 dr. 608, 538 és 647 lapok. – *Molnár
Borbálától*, a ki Sátoralja-Ujhelyen született s viszontagságos élete költővé tett, jelent meg itt
1797-ben „*Egy nemes cselekedetnek leírása.*” – Ugyanezen 1797-ki évben látott világot ezen
dolgozat is: *Huszonöt esztendőre szegődött házi és mezei szolgálta*, melyet tdő Szaitz Leó
servita-rendi pap, korának híres hitszónoka, és hitének lángbuzgalmú védője irt. Meghalt ezen
igen bő tudományú és szerfölköt tevékeny, vasszorgalmú író Egerben, szerzete kolostorában,
1792-ben, összesen 13 terjedelmes munkát hagyván hátra, melyek fényes tehetségének és
kitünő buzgalmának megannyi bizonyítványai. Ezek Páris, Berlin, Buda, Pozsony, Pest, s a
nevezett mű Vác városban jelentek meg. Sokat irt latinúl is.

Gottlieb nyomdász ily szép működés mellett már egy általa föllállított betüöntödét is birt az
izraeliták imaháza közelében, mellyel a nyomda is egybekapcsolva volt saját lakában. Azt
jegyzí itt meg Nagy Ferencz úr, ki Spitzer Miksa szintén váczi nyomdatulajdonos úr műveze-
tője volt s tőle a „*Typographia*” című nyomdászati lapban a váczi könyvnyomda története
dióhéjban, azaz igen röviden (IV. folyam, 1872. Pest, 15., 19., 21. és 24. számokban)
megjelent, hogy nem tudni, vajjon Gottlieb tanult nyomdász és magyar születésű volt-e? Mi a
kérdés első részét illeti, határozottan állíthatjuk, miszerint ő a nyomdászatot tanulta; mert hisz,
mikép föntebb érintők, Ambrótól a váczi nyomdát, mint annak művezetője vette át örök áron.
Hogy pedig magyar és mármarosí származású volt, bizonyítja „*Mármarosí*” előneve. Azt is
felhozza itt mellékesen az említett fiatal Nagy Ferencz, a jelenkori tdő papság rovására, mi-
szerint ekkor még a clerus jobban pártolta a tudományos férfiak törekvéseit; mert mindenütt
csupa papi művek megjelenésével találkozunk. Igen bizony kedves emberkém, mert ekkor
még a tudományok egyéb ágai bölcseikben szunyadoztak, s mert jobb, olcsóbb világ volt
minden tekintetben. Ha akkor is már egyes főpapoknak 20–80 ezer forintnyi adót kellett volna
fizetniök, bizonyára nem áldozhattak volna oly jelentékenyen a tudományok előmozdítására,
illetőleg számos terjedelmes művek kiadására. Most pedig, hála különben ezért a haladás
nemtőjének! oly bőven sarjadzanak elő a mindenféle irodalmi termékek, hogy ezeket mind
megszerezni, írókat mind pártolni, ama nagy garra hirdetett szabadelvűség okozta pénzsűk
viszonyok miatt, lehetetlen. Az is bizonyos, mi itt jól tekintetbe veendő, hogy a journalistika
roppant tért tartván hatalmában, a napi, időszakí s más életpályai lapok mohó olvasása
háttérbe szorítja a legkitünőbb művek megszerzését is és pedig döbbsentő mérvben. E szerény
sorok írója több évi saját, és mások tapasztalatából tudja, *hogya a földő magas clerus,*

mindamellet, hogy a sok adót fizetnie kell, és a templomok, paplakok, kolostorok, iskolák, kórodák, más sokféle közhasznú intézetek, a mindennemű szegényekre stb. jövedelme nagy részét oda áldozza, nem pártolná a jeles irodalmi termékeket, ezek bizonyára nem kerülhetnének a sajtó alá. Tény ugyanis, hogy a világiak, tisztelet és becsület a kivételeknek, a komoly tudományi szakműveket nagy gyéren szerzik meg, ilyeneket csak a főpapi, kolostori s néhány intézeti könyvtárban lehetvén megtalálni! De nyomozzuk odább a váci nyomda történetét, melynek működése folyton eléggé élénknek mondható...

József osztrák főherczeg és kedves hazánk nádora, 1798-ban Vácot magas látogatására méltatván, az ekkori derék váczegyházmegyei növendék-papság dicsdalt zengett tiszteletére, mely az előbb érintett évben ily czim alatt hagyta el a sajtót: „*Pietas Cleri Junioris Seminarii Honoribus Primi Vacium Ingressus Serenissimi Principis Regii Josephi Palatini et Archiducis Austriae Sacrata*. Vacii 1798.. Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis.” E versek diszesen állítvák ki, tekintve az akkori viszonyokat; a papir vastag és kemény, betűi és a metszvények tisztán nyomvák, a rendszer meglehetősen, festéke nem szétfutó, mint sok régi nyomtatványoknál láthatni; mi napjainkban már a finom izlés és szépiesség barátaira igen kellemetlen hatást gyakorol. – Ugyancsak ezen 1798-ban adta itt ki a főntebb is említett Egyed Joákim pálos-rendi pap „*Ünnepi prédikációk*” című munkáját, 8-drétben, 918 lapra terjedő vaskos kötetben.

Segneri Pál, jézustársasági bő tudományosságú, hirneves áldozár után magyaritva, Vácott 1799-ben e munka hagyta el a sajtót: *Igazat mutató tükör*. – Ugy szintén Grondszky Sámuel-től: *Historia Belli Cossaco-Polonici*, Vacii 1799. – Desericzky József Incze (a S. Thoma Aquinate) kegyes-rendi áldozár, kitűnő tudós váci szentszéki ülnök „*Historia Episcopatus Dioecesis et Civitatis Vaciensis una cum rebus Synchronis*” 1763-ban Pesten megjelent műve előtt diszvitatózások alkalmára készült bölcsészeti tételek olvashatók, melyek Gottlieb Antal sajtója alól kerültek ki Vácott 1799-ben. E tételekből ezen évi június hóban tő Bádik Mihály, a váci egyházmegye növendéke, ki magát és tanulmányait a Bold. Szűznek, az örök bölcsesség anyjának, az apostoli ország védnökének, a magyarok nagy asszonyának tiszteletére ajánlotta föl, mint II-od évi bölcsészeti-tanuló, ntdő és tudós Szablik István és Sárvári Ferencz kegyesrendi tanárok és bölcsészeti tudorok előadásai nyomán a váci püspöki Lyceumban szokott ünnepélyességgel diszvitatózást állott ki fényes sikerrel. Ez alkalommal az említett tudós Desericzky által írott és Pesten Eitzenberger Ferencz Antal városi nyomdász betűivel kinyomatott, a váci egyházmegye és város történelmét tartalmazó jeles mű példányai a jelen volt vendégek közt tiszteletből kiosztogattattak. Mellékesen helyén látjuk itt megérteni: mily kár, hogy az ily szép tudományi ünnepélyek, melyek oly sokáig divatoztak a tanintézetekben, és sok irodalmi, legtöbbnyire az ily diszvizsgák kegyurai maecenási buzgalomból megjelent műnek elterjedését eszközlék, megszűntek, anélkül, hogy korunk tanrendszer-gyártással foglalkozó hirtelen bölcsei azok helyett valami fontosabbat tudtak volna behozni és vele a tudomány-világot gazdagítani...

De térjünk vissza tárgyunk tovább füzésére! Simon Máté, előbb pálos szerzetes, később a szerzetből kilépén, kárászi plébánossá lett, termékeny tollával a váci nyomdát élénken foglalkoztatta. Így jelent itt meg tőle még az említett 1799-ben ezen jeles műve: „*Beszéd a religiónak három rendbeli ellenségei ellen*”, fejtegetve igen kitűnő elmeéllé és nagy hittudományi olvasottságot mutató ismeretekkel egy predikációban. – Gottlieb Antal szép tevékenysége által jó hírnévre tett szert s a városban is a közbecsülést érdemelte ki annak polgárai részéről. Ugyanis az 1799. jan. 6-kán tartott püspök-városi tanácsülésen visszaállított kultánács 19 tagja közt az ő nevét is olvashatni. Mikép alább látni fogjuk, polgártársai még magasabb rangra is méltaták őt, és az illető földesúr ő mlga nem késett megerősítésével járulni ama megtiszteltetésekhez, melyekre azok által emeltetett és részben ajánltatott.

Gottlieb nyomdája az 1800-dik évben sem maradt tétlen állapotban, sőt inkább működése szép jeleivel találkozunk. Ekkor jelent itt meg ugyanis *Lang János*-tól a „*Kateketika*” című dolgozat, mely művével a buzgó és áldott lelkű plebános igen jó szolgálatot tett kartársainak. – Továbbá, ugyanezen évben került itt ki a sajtó alól a már fentebb ismételten említett *Simon Mátétól* a „*Predikációk*” című mű. – Ugyanettől: „*Boldog-Asszonyról 40. sz. Anna, sz. Joákim és Józsefről szóló predikációk*” 1801-ben. – A fentebb már szintén érintett *Segneri Pál* hírneves jézustársasági pap Institutióiból kivont „*Summa Pastoralis Officii*” szintén 1801-ben. – Ugyanazon *Simon Mátétól*: „*Az Úr Krisztusról 40 egynehány predikációk*” láttak itt világot 1802-ben, még pedig elég csinos kiállításban.

Mielőtt azonban e nyomda működését évről-évre tovább követnők, lássunk a tevékeny nyomdatulajdonosra vonatkozó egyéb adatokat is. Váczipüspöki város nemes tanácsa 1802. márczius 9-ki ülésén ő reá vonatkozólag ezek fordulnak elő a Jegyzőkönyvben a 169-ik sz. alatt: „A nmlgu m kir. httö-tanács ezen évi jan. 12-kén kelt intézményét e folyó márczius 10-kén tek. *Gosztonyi Mihály* alispán ur közölvén a városi tanáccsal, miszerint az *Gottlieb Antal* kiváltságos nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi viseletéről bizonyítványt állítson ki, a tanács e fölhívásra ily tartalmu iratot menesztett a fönttisztelet alispán urhoz:

„Tekintetes és nemzetes alispán ur! Alólirottak a jelen évi jan. 12-kén kelt nmlgú m. kir. httö-tanács kegyes intézménye folytán, melyet tek. uraságod oly végből közölt velünk, mikép az idevaló *Gottlieb Antal* kiv. nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi jelleméről tudósítást tegyünk, a legalázatosabban így felelünk: Hogy ugyanazon *Gottlieb Antal* polgártársunk és külső tanácsbeli, azon 9 év alatt, mióta itt lakik, a közöttünk történt többszöri érintkezés szükségességénél fogva előttünk igen ismeretes, a társalgásban komoly és békés, a becsületes ember teendőit úgy szokta végezni mindig, hogy mi sem hiányzik abból, a mi egy példás és jó keresztény emberben megkívántatik. *Mesterségét pedig fáradhatlan serénységgel és iparkodással gyakorolja, és azonfölül végre a magyar, német, tót, oláh és latin nyelveket is birja.* Ezen legalázatosabb és hivatalos tudósításunk mellett magunkat tek. Uraságod kegyeibe ajánlottan teljes tisztelettel vagyunk *Váczott* márczius 10-kén 1802-ben legalázatosabb szolgálai: *Drobny Antal* város bírása és a tanács.” (Eredetije latin szövegű.)

Ily jeles férfiú lévén e derék nyomdász, nem csoda, mikép a vármegyének a helytartó-tanács által is helyeselt végzése szerint a választott község (*Electa communitas*) visszaállíttván, ennek ő 2-ik szószólójául választatott meg 1802. május 9-én tartott tisztujtó-szék alkalmával, népszavazati többséggel. – Ugyanezen évi nov. 29-ki tanácsülés ügyiratai közt pedig ezeket olvashatni felőle: *Gottlieb Antal* helybeli nyomdász és választott községbeli polgár ur a váczi siketnémák intézete szervezésével megbízott *Almássy Antal* királyi kiküldött előtt tett ama nemeslelkű ajánlataért, miszerint a *siketnémákat az intézetben töltendő egész idejük alatt a nyomdászatban, minden kedvezés nélkül az ő részére oktatni fogja*, a mnlgu m. kir. httö-tanáctól az ezen folyó évi sept. 6-kán, 22.985. sz. a. kelt elismerési okmányt nyert, mely tek. Pest vármegyének 1802. okt. 13-án tartott kis gyűlésén olvastatott föl, tek. *Gosztonyi Mihály* főszolgabíró ur által pedig, *Jancsics József* e vármegyei esküdt ur jelenlétében, a püspök-városi tanács ezen évi nov. 29-ki ülésén kihirdettetett, az így kitüntetett nyomdász tisztelete ez által nagy mérvben gyarapulván. Az érintett elismerő okmány kedves honi nyelvünkön imígyen hangzik:

„22.985. Mlgos, Földő stb. Az itt visszacsatolt, föntczimzett uraságaitok által folyó évi jun. 21-kén ide áttett, valamint másik, ezen kir. httö-tanácsbeli titkár, és a váczi siketnéma-intézet szervezésével legfelsőbb helyről megbízott királyi kiküldött *Almássy Antal*-nak *Gottlieb Antal* váczi nyomdász által tett nyilatkozatából különös elégtétellel és tetszéssel értesült ezen királyi httö-tanács azon nemes ajánlatáról, miszerint minden, részére különös kedvezés nélkül, a nevezett siketnémákat azon időköz alatt is, melyet az érintett intézetben kellend töltetniök, az ő nyomdászati mesterségében oktatni fogja, és valamint *Gottlieb Antal*-nak ezen nemes ajánlata

a siketnémákra nézve igen hasznosnak lenni találhatik, ezen m. kir. httó-tanács által, ugy fönttisztelet Uraságaitokat megbizza, mikép az ismételten említett *Gottlieb Antal*-t, mind ezen kir. httó-tanács érintett tetszéséről, mind pedig az általa tett nemeskeblű ajánlat elfogadásáról értesitse. Kelt és adatott 1802. sept. 6-kán *Pozsonyban* tartott kir. httó-tanácsi ülésből. Főnt-czimzett Uraságaitoknak jóakarója, szolgálatra legkészségesebbjei: gr. *Brunswick József* mk., *Darvas Ferencz* mk., *Bisztritzey József* mk.”

Erre a püspökvárosi tanács által a nevezett ülésen az *végeztetett*, miszerint tudomás-vételül és a föntdicsért helybeli nyomdász ur tisztelete emelésére a városi Jegyzőkönyvbe igattassék a fönt egész terjedelmében közlött okmány, mely elismerő irat eredetije latinul van szövegezve. – Azonban lássuk e nyomda további működését.

Néhai ntdő *Bielek László* termékenytollú kegyesrendi áldozár, bölcsészettudor és tanártól Váczott 1803-ban megjelent: *Az áhítatosságnak Tárháza*. Meghalt e derék tudós Kőszegen 1807-ben. – Váczott hagyta el a sajtót 1804-ben ezen igen érdekes mű: „*Compendium Historiae S. Religionis Ord. S. Pauli I Eremitae.*”

A budai kir. nyomdaigazgatóságnak a tanácshoz intézett levele 1806. márcz. 21-ki tanács-ülésen olvastatott, melyben kéretik a tanács azon 98 frt 43¾ kroknak, mely összeggel néhai *Ambró Ferencz* vácsi nyomdász a m. kir. egyetemi nyomdának 1792-dik év óta tartozik, beszede és adandó biztos alkalommal Budára leendő leküldése iránt. Mire ezen 1806-diki böjtmás-hava 21-ről keltezett válasziratában a tanács a következőket adta értésére az öt megkereső budai kir. nyomda-igazgatóságnak: „Miután a nevezett adós *Ambró Ferencz* még 1792. Esztdbn meghalálozott, halála után pedig *Concursualis Per* által mindennémű Vagyona fenn lévő Adósságainak ki fizetésére fordíttatott, és semmi leg kisebb Értéke nem tsak nem maradott, hanem elegendő sem volt Adósságainak ki pótolhatására, következőleg a fönt jelzett összeget a városi tanács nem küldheti meg. (Ld. a hivatolt ülés ügyiratai közt a 217. sz. alattit.) Ezen adatból tudjuk meg hát teljes bizonyossággal, miszerint *Ambró Ferencz*, tudunkra első vácsi nyomdász, 1792-ben végezte be a halállal földi pályafutását.

Az 1806. jul. 4-ki tanácsülés 557. számú iratában pedig ez fordul elő a nevezett *Ambró* utódjáról: „*Gottlieb Antal* ur városi polgárunknak és királyi kiváltsággal bíró könyvnyomtatónak sz. kir. *Fehérvár* városában lakó *Baumeister József* könyvkötő özvegye ellen a nevezetnek férje által több évek óta tőle elhordott nyomtatványokért, jegyzőkönyve kimutatása szerint, 263 frt s 58 krokból álló adóssága iránt benyújtott folyamodására nézve határozottá lőn, miszerint a jegyzői hivatal által iratni fog a székesfehérvári tanácsnak a nevezett folyamodvány és jegyzőkönyvi kivonat megküldése mellett, hogy *Gottlieb Antal* ur ezen ügyét megvizsgálván, részére igazságot szolgáltatni ne terhelhetnék.

A vácsi nyomdának mindig tevékeny volt még tulajdonosa. 1809-ben hagyta el sajtóját *Bogyay Mihály* kosdi plebános e műve: „*Vasárnapi predikációk*” két kötetben. E buzgó lelkipásztor szép és fényes érdemeinél fogva a fötdő és ngos vácsi káptalan tagjai közé emeltetvén, mint kanonok itt halt meg 1830. sept. 20-án, élte 77-dik évében.

*Mármaros*i *Gottlieb Antal* is huzamos ideig birta a vácsi nyomdát, mivel még éveken át találkozunk firmájával. Így mindig növekedett a polgártársai részéről a becsülésben is, és hallgatással nem mellőzhetjük fölemlíteni, miszerint *Kámánházy László* vácsi püspök (1808–1817) ő mlga *Gottlieb Antal* urat is, mint a ki a város körül, mint a tekintélyesb választott polgárok egyike, s a kinek nyomdája a város díszére van, tiszteletbeli senatorrá nevezte ki, mikép ezt az 1809. sept. 29-én tartott városi tanácsülés aktái közt olvashatni. – A következő, 1810. márczius 25-én pedig *Havassy Mihály* által eddig birt ²/₄ sessió földből *Gottlieb Antal* tiszteletbeli tanácsosnak ¹/₄ rész adatott át használatra. – Az 1812. márczius 17-ki ülésen a kőmives-czéh biztosául ajánlatott, a több ilyenek közt ő is, az uradalomnak, s azokkal együtt

megerősítettet. – Ugyanezen évi május 15-én pedig a mindig czivakodott harisnyakötő mesterek felügyelőjévé rendeltetett a városi hatóság által.

Ezentul a nemes város jegyzőkönyveiben mindig sűrűbben találkozunk Gottlieb névvel. Így Atsay József ur a választott polgárság által ellene beadott vádirat folytán s e miatt a vármegye által vizsgálatételre kiküldött bizottság előtt a városi kapitányi hivatalról önkényt lemondván, helyettesül ideiglenesen Gottlieb Antal tiszteletbeli tanácsos ur szemeltetett ki az 1815-ki május 24-én tartott tanácsülésen. – A tekint. Lauró Gáspár uradalmi plenipotentarius urhoz beadott kérvénye folytán a nevezett Atsay pöre kimeneteleig Gottlieb Antal helyettes kapitány ur az e hivatal után járó fizetés felét a mlgos uradalomtól jött végzés erejénél fogva megnyerte s az neki az 1816. márcz. 14-ki tanácsülés által kiadatni rendeltetett. – Az ezen évi sept. 20-ki ülésen pedig olvastatott a mlgos Uraság gazdasági ülésének a 997. sz. a. kiadott azon végzése, miszerint Gottlieb Antal urnak azon egész időre, meddig mint helyettes-kapitány működött, neki a kapitányi egész fizetés kiadassék.

A következő, 1817. márcz. 1-én tartott városi tanácsülés aktái között láthatni, hogy egy kellemetlen eset mélyen elszomorította Gottlieb urat. Ugyanis Vogl Jakab szabó-mesternek durva lelkü neje, Sallák Teréz a legközelebbi múlt febr. hó utolsó napján Gottlieb Antal urat, ki a tanácsbeliek egyik legtevékenyebbike volt, rút gyűlöletéből, midőn a halpiaczról hazamenni szándékozott, épen háza ajtaja előtt a közutczán, tisztelettel mondvá, ganéjjal szándékosan csuful leöntvén, a gaznő ezen undok tetteért kemény megintés mellett 12 korbácsütéssel térítettett észre; a tanácsos ur pedig oda utasított, hogy az ellene szerfölött gyűlökődő durva asszonyt s annak háza táját kerülje...

Az érintett 1817-ki évben azon szomorúság is érte még Gottlieb urat, hogy az őt kegyelt és kitüntetett főpásztor és földes ur ő mlga a földi életet bevégezte, mikép az a következő, az ő sajtója alól ezen évben kikerült füzetekből is kitünik. Mindkettő ugyanis Kámánházy László váci püspök halála fölött mondatott, s annak alkalmából jelent meg. Az egyiknek czime így szól: „*Memoria Illmi ac Rdmi Domini Ladislai Kámánházy, Almae Dioecesis Vaciensis Episcopi, Vacii in Sacra Aede Cathedrali, dum desideratissimi Praesulis piis manibus Venerabilis Clerus Vaciensis iusta Exequiarum solemniter persolveret, anno reparatae Salutis MDCCCXVII. Decimo Calendas Maias Celebrata. Oratore Ignatio e L. B. Szepessy de Négyes, AA. LL. et Philosophiae, nec non SS. Theol. Doctore, M. E. Agriensis Canonico, et Archi-Diacono Borsodiensi, Instituti Pauperum Agriensis Praeside, Bibliothecae Dioecesanae Praefecto et Examinatore Synodali. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Privilegiati Typographi.*” E gyászbeszéd latin szövegü, 34 lapra terjed, 4-dr., s kiállítása oly rossz, hogy mint a főntebb hivatolt Nagy Ferencz szakember fejezi ki magát, „*azt szemlélve Gutenberg nagymesterünk első kísérlete jut eszünkbe; a papiros itatós, a festék szétfolyó és teljesen átiütődve van, mintha fénymázzal lett volna nyomva*”, tán annak jele ez, hogy a nyomda hanyatlásnak indult...

Ellenben a másik már csinosabb kiállítás, melynek czime ez: „*Monumentum Pietatis, quod Illmo ac Rdmo Dno, Ladislao Mihaeli Kámánházy, Dei et Aplcae Sedis Gratia Vaciensium Antistiti anno M.DCCC.XVII. Pridie Nonas Februarii fati functo, occasione solemnum Exequiarum, X. Kal. Maji, anno eodem celebratarum, ad futuram grati animi memoriam observantes, devotissimique Nepotes, ex Fratre filii, excitari fecerunt, per Franciscum Salesium Bokross, e Scholis Piis, Regii Gymnasi Vaciensis Professorem. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Priv. Typographi.*” – Mindkettő igen bő adatforrást képez e tudományszerető és előmozdító főpap életrajza összeállításához. Ugy látszik, mikép Gottlieb urnak már évek óta Nagyváradon is volt nyomdája, tudniillik bérletben az ottani püspök ő mélgától. Erről tanuskodik eme nyomtatványa: „*Magyarország polgári historiájára való Lexicon*, a XVI. század végeig. Készítette néhai tiszteletes tudós Budai Ferencz ur a szováthi ref. ekklezsia prédikátora. Kiadta Budai Ezsaiás a debreczeni ref. Collegiumban historiát,

görögnyelvet és ékesen szóllást tanító Professor., *Nagyváradon*, Mármárosi Gottlieb Antalnál 1804–1805., 3 kötet, 8-dr.” – De rövid idő múlva perbe keveredett ismét a püspökkel a nyomda miatt, mely aztán megint az illető megyés főpásztor birtokába ment át, s később örök áron megvette a *Tichy-család* és birja maig is.

Gottlieb úr, mint tiszteletbeli tanácsos, a város sokféle ügyeiben ingyenes szolgáltatokat tévén, buzgalma élénkitéseül 1818. március 13-kán egy hordó márciusi sert ajánlott meg neki is a városi tanács. – Az ellene indított végrehajtást felfüggesztetni kérvén *Gottlieb* úr, azt ígérte a törvény előtt 1819. jun. 18-kán, miszerint minden rendbeli tartozásait az ezen évi sept. 1-ig kifizetni el nem mulasztandja. – Ugy szintén a helybeli nem egyesült görögök temploma harangozójának, a meghalt *Peleký Mihály* görög kereskedő után kamattal együtt 148 frt s 64 krral tartozván, ez összeget több sürgetésre is ki nem fizette, azt a következő váczí vásárra kiegyenlíteni ígérte. Mindkét általa kitűzött nap neki a fizetésre kiszabotván, addig az executio felfüggesztetni végeztetett a tanács által. – Földő *Bogyay Mihály* kanonok úr kérelmére, a számadás utján kiderülő tartozás *Gottlieb* úr elleni behajtására executiót kellvén kirendelni ismét, minthogy az említett adós ellen többrendbeli adósságai miatt végrehajtóul *Blahó József* tanácsbéli úr már kirendeltetett előbb, ezen itt szóban levő tartozás behajtása is ugyanazon évi sept. 3-kán reá bízott, úgyszintén földő *Rich János* kanonok, az alapítványi pénzek kezelője által bejelentett összeg behajtásával is, mellyel azon alapítványi pénztárba tartozott *Gottlieb*, a nevezett *Blahó* tanácsbéli úr bízott meg az említett ülésen. – Továbbá, földő *Balogh István* kanonok úr, mint a helyi kóroda igazgatója, iratilag jelenti a városi hatóságnak, miszerint *Gottlieb Antal* úr annak pénztárába, két rendbeli kötelezvény szerint, 153 frt 30 krral tartozván, ez összeget behajtani szíveskednék a tanács. A nevezett adós nyomdász elleni végrehajtó *Blahó József* és *Singlery József* urakra bízott ezen összeg behajtása is ugyanazon 1819. évi dec. 6-kán tartott ülésen.

A következő, 1820. febr. 4-ki ülés iratai közt pedig már ezt olvassuk a nagyon eladósodott nyomdásról: „*Gottlieb Antal* úr, ki az ellene többféle adósságok miatt kirendelt végrehajtást fölfüggesztetni kérvén, arra nézve, ha vajjon az elfogadható lesz-e, vagyona értéke és szenvedő terhei összeírására bizottság menesztetett ki, de ő az összeírást ellenezte, sőt annak meggátolása végett a vgyre felfolyamodott, előszóllittatván, minekutána ama folyamodására, a tek. szbíró úr által kívánt tudósításhoz a nevezett adósnak vagyona és szenvedő terhei kimutatása elkerülhetlenül szükségesnek lenni, vele nagynehezen megértetett volna, némely tartozásait megismervén, mások ellen pedig kifogásokat tévén, saját becslése és vallomása szerinti sokféle adósságai 7205 frt s 20 krra rúgtak. Összes vagyonát pedig imígyen vallotta be: Háza 6000 frt, nyomdai szabadalma 500 frt, sajtó-eszközök betűkkel s egyéb ide tartozókkal 4500 frt, váczí és pesti nyomtatványai értéke 8000 frt, künlevő adósságok 4000 frt, mármárosi nyomdájá szintén 4000 frt. Összesen az egész vagyon értéke 27.000 forintokat tett a bevalló nyomdász saját nyilatkozata szerint. Tartozásai és vagyoni állapota jegyzőkönyvbe vezetettvén, az ellene megrendelt végrehajtás fölfüggesztése végett a vármegyére tett folyamodása következtén tek. *Friebeisz István* sz.bíró úr által kívánt tudósításhoz, annyival is inkább, minthogy magát nemesnek lenni állítá, kérésére a vgyén történendő eldöntés végett kapcsoltatni végeztetett a tanácsülés által.

Földő *Bogyay Mihály* kanonok úr iratilag azon kívánságát nyilvánította, miszerint a *Gottlieb Antal* úron követelt 700 frtnyi pénzösszeg behajtása végett, melyet az adós egyáltalán vonakodott elismerni, még a mult évben bemutatott folyamodványa az ahhoz kapcsolt iratokkal együtt, a következett törvényes végzésekkel s *Gottlieb* úrnak a vgyére tett folyamodványa, úgyszintén az erre közbenjött végzés neki másolatban kiadassék. Aminthogy ezek a febr. 22-ki ülésen kiadatni is végeztettek. – E nyomdász többféle adósságokkal lévén terhelve, mikép már említők, az ellene megrendelt végrehajtás felfüggesztéseért a vgyre folyamodott, mely azt rendelvén, hogy az említett könyörgőnek minden vagyona hitelesen összeíratván, megbecsül-

tessék, s úgy terjesztessék be a vgyre, ezen rendelet teljesítésével márc. 17-kén Blahó és Singlery urak bizattak meg. – A nevezett főtdő kanonok úr Gottlieb Antal helybeli nyomdász elleni 3800 frtra menő kereseti vádlevelét beadván, az említett adósnak 15 nap alatt adandó feleletre ápril 11-kén kiadatott.

Blahó József és Singlery József urak, mint Gottlieb Antal vagyonának összeírására kiküldöttek jelentik ápril 20-kán a tanácsülésen, hogy azt Gottlieb úr ellenzi, sőt a becslés végett megjelent mesterembereket, mikép már egyszer történt, házából elutasította s jövőre kiveréssel fenyegette. Minélfogva Gottlieb urat az engedelmességre szoríttatni kívánták, a ki is olyképen nyilatkozott, hogy ő a vgyre tek. szbiró úrhoz a felfüggesztésért újlag folyamodott, s így a válasz megérkeztéig az összeírást és becslés elhalasztását kéri. Erre neki 8 nap engedtetett, mely határidő eltelte után az összeírási végzés teljesíttetni fog. – A sok adóssággal terhelt *Gottlieb Antal* úr vagyon-állapota mikép állását, a vgyei rendelet folytán, kitudatni szükséges lévén, minthogy annak *Szigeten* (Mármaros vgyben) is volna nyomdája, az ottani tanács annak megbecsültetése, és ha azon terhek fekszenek, erről is tudósítás-tevés végett hivatalosan megkéretni rendeltetvén a junius 30-ki ülésen, az irat a mai tanácsgyűlésből Szigetre elküldetett az említett hatósághoz.

Főtdő *Bogyay Mihály* vácz kanonok úr Gottlieb Antal ellen följelentette, miszerint a követelésre vonatkozó felelettel a határidő eltelte után is adós maradván, a bepanaszolt előhivatott, és a feleletnek a következő tanácsülésen leendő beadása, pöre elvesztése alatt neki jul. 21-kén meghagyatott. – *Pál József* Gottlieb Antal úr által a mármaros-szigeti nyomdáját neki átadottul lenni állítván, ő a nádor ő herczegségéhez folyamodott, és ezen kérvény mibenlétéről a vgye útján tudósítás kívántatván, Gottlieb Antal ezen ügyben a feleletre felhivatott okt. 27-kén, s e végből a folyamodvány ekkor vele közöltetett. – *Blahó József* tanácsbéli és *Singlery József* aljegyző urak Gottlieb Antal úr vagyonának összeírását nov. 21-ki ülésen bemutatván, az eredetiben tek. *Friebeisz István* szbiró úrnak átadatni rendeltetett. – *Sztrabuska Magdolna*, néhai Simon Pál özvegye is, Gottlieb Antal úron 1500 frtnyi adósságot követelvén, alperessel ez 15 nap alatt adandó felelet végett közöltetett dec. 5-kén. – E nyomdásznak tek. *Friebeisz István* szbiró úr elé terjesztett azon folyamodványa, hogy a kiküldöttség által benyújtott vagyoni összeírásban szenvedő terhei hibásan tétettek 14.000 frtokra, holott azok 8000-re sem terjednek, könyörög tehát, hogy a végett kihallgattassék. A küldöttség jelentése szerint, a folyamodó kihallgatva lévén s az összeírásban kitéve, hogy az adós mely adósságát tartja valóságosnak, melyet ismét számadás alá tartozóul ismert meg, ezért a kérvényezőnek folyamodása helytelen. Miről tek. szbiró úr tudósíttatni rendeltetett dec. 15-én.

Ugyanekkor, *Pál József* szigeti nyomdásznak a m. kir. httó-tanács előtt Gottlieb Antalón követelt 1500 frtnyi tartozása végett beadott folyamodványára ezen folyó 1820. évi aug. 29-kén kiadott intézményre Gottlieb Antal feleletét bemutatván, tek. *Friebeisz István* szbiró úrnak eredetiben átküldetni végeztetett. – Főtdő *Bogyay Mihály* kanonok úr *Gottlieb Antalón* az általa kinyomott egyházi beszédeiből 450 példányt követelt, ellenkező esetben e példányok összes árát. Nevezett kanonok úr ugyanis oly föltétel alatt adta e művét Gottlieb sajtója alá a kinyomatásra, hogy ez az 1000 példányból 500-at a felperesnek ad, 500-at pedig az alperes önmagának tart meg s e föltételbe Gottlieb bele is egyezett. Azért az alperes 450 példánynak kiszolgáltatására szoríttatott az 1821. máj. 1-jén a tanácsülés által. – Ezen évi jul. 12-kén ez fordul elő a püspökvárosi tanács Jegyzőkönyvében: „*Francsics Teréz Pleszl József* nyomdászsegéd neje, örökségi ügyében sz. kir. Pécs városához iratni rendeltetvén, ezen megkereső levél az irattárba tétetni végeztetett.” November 6-kán pedig: „*Francsics Teréz* a mostoha anyja által megajánlott apai és anyai 2000 frtot, mint örökségi just keveselvén, a pereskedés erősen folyt. E nő atyja *Francsics János* volt.

Oly zilált anyagi viszonyokkal küzdése s a hitelezők általi zaklattatása közben némi vigasztalása is volt Gottlieb úrnak. Tudnillik a mlgos uraság gazdasági ülése által az 1173. sz. a. kiadott végzés, melynél fogva a m. kir. kamara által, ez lévén ekkor tényleg itt a földesúr, *Kámánházy* püspök halála után, az elhunyt *Blahó József* tanácsbéli helyére Gottlieb Antal úr, ki eddig csak tiszteletbeli senator volt, neveztetett ki valóságos tanácsbéliül, 1822. nov. 15-kén felolvastatván, erről a pénztárnoki hivatal tudósított. – A következő, 1823. febr. 18-kán közönségesített a tek. úriszék e folyó évi jan. 6-kán kelt azon végzése, miszerint Gottlieb Antalnak szenvedő állapota ugyan a cselekvőt meg nem haladja, de azért bármely vagyona eladásától eltiltatik.

Ennyire igénybe vévén *Gottlieb Antalt* a hitelezők sürgetése folytán a huzamos pereskedés, a sok adósság fizetése és törlesztésére fordított gondok s a tanács által is gyakran történt szokásos kiküldetések a város különféle ügyeiben, csoda-e, hogy nyomdászati működése utolsó éveiben feltűnően kevesebb mű került már ki sajtója alól? Végre pedig e sokat küzdött, huzamos ideig oly tevékeny üzlet-embernek életalkonyát hozta már el az érintett 1823-diki év, melynek folyamában az *április 8-kán* tartott tanácsülés ügyiratai Jegyzőkönyve a 284. sz. a. már mint megholtat említi e nyomdatulajdonost...

3. Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete összműködő társulatáig

Az utóbbi években már Gottlieb szűkebbre szorult anyagi helyzete, megcsökkent pénzereje folytán a nála nyomóul működött *Plöszl Lipóttal* együttesen birta a váci nyomdát, míg ezen utóbbi vagyonos nővel kelvén házasságra, azt Gottlieb Antaltól megvette a privilegiummal együtt és a most 893. sz. a. házban, az új luth. imaház mögötti Gottlieb-féle szöglet-épületben birta több mint 40 éven át. Gottlieb Antaltól bizonyára még annak utolsó életében vehette át a nyomdát Plöszl, noha csak 1827-ben találunk az ő neve alatt egy 133 lapra terjedő latin, ily című művet megjelenni ő nála: „*Ordo Officii Divini secundum Rubricas Breviarii et Missalis Romani, nec non iuxta Decreta S. R.C. pro anno Christiano, eoque post bissextilem secundo MDCCCXXXVII. in usum Dioecesis Vaciensis Auctoritate Illmi ac Rdmi Domini Domini Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd Perpetui Terrae Fogaras, Miseratione Divina Episcopi Vaciensis et I. Com. Comar. Perp. Comit. – Vacii, Typis Leopoldi Plöszl C. R. Priv. Typ.*” – Hogy elődjétől még annak életében vette át a nyomdát, bizonyítja ugyanazon 1823. dec. 30-án tartott tanácsülés 951. sz. a. ügyirata, melyben már *Plöszl Lipót* említetik nyomdászul, a ki *Pál József* nevű segédjét arról vádolván, hogy az durva, iszákos, káromkodó, verekedő, s még őt is megragadta és arcát megsértette, elégtételért könyörgött. Mire a tanács a goromba segéd elbocsátására szabadságot adott a panaszlónak, s azonfölül kemény megintés mellett 12 pálcacsapással fenyegetett az meg.

Plöszl, hogy nem valami igen gyöngéd érzésű ember volt, kitűnik azon esetből, mely az 1824. jul. 30-ki tanácsülés előtt főnforgott. Tudnillik Plöszl Lipót helybeli nyomdász, özvegy ember, arról vádoltatván, hogy mintegy $\frac{3}{4}$ éves kis leánykáját sirása miatt oly kegyetlenül elverte légyen korbáccsal, mikép a verés nyomai még folyton láthatók, s mivel az e fölött eliszonyodott dajka a kisdéd sebhelyeit némelyeknek mutatni merészelte, azt is úgy elverte, hogy testét számos sebfoltok tarkázzák, – a vádolt nyomdász szemre hivatott s kegyetlenkedését mivel sem menthetvén, megérdemelte volna, hogy a vármegye rendszabályai szerint gyermeke tőle elvétetvén, saját költségére más emberségesebbek által neveltessék hatósági felügyelet alatt; azonban e büntetés alól feloldoztatván, a gyermek nála hagyatott, de keményen megintetett és kilátásba tetetett neki a kétszeres fenyíték, ha még egyszer oly kegyetlenkedést merészelve cselekedni. Azért *Krenedics György* városi hadnagy úr felügyelete alá helyeztetett, ki ez ügyben a nevezett nyomdász házáat többször meglátogatni s tapasztalatait bejelenteni köteleztetett a gondos városi tanács által.

Francsicsné asszony Plöszl Lipót nyomdász kis leányát, mint az ő anyósa, nagyobb biztonság és gondosabb nevelés végett az utcán a dajkától elvévén, saját gondozása alá fogadta. *Francsicsné* e tettét a tanács ezen 1824. aug. 24-ki ülésén helyeselte, nem lévén a kisdéd biztonságban az indulatos apánál. Ez azonban arról biztosított saját kívánsága folytán, hogy atyai gyönyörködés kedvéért a kis gyermek hozzá többször elvitetni fog. – Plöszl Lipót első neje (*Francsics Teréz*) halála után második házasságra lépven, s említett neje után egy kis leányka maradván hátra, hogy az ezt illető vagyon, illetőleg az első házasság alatti szerzemény, a leányka biztosításaul nyilván tartassék, annak összeírása végett *Vadas József* tanácsbéli és *Heuzer János* irnok urak küldettek ki a tanács által az 1825-ki ülések egyikéről. – Plöszl Lipót kérvénye folytán, melyben előadja, miszerint a tanács végzése daczára sem akarja az ő első neje után maradott kis leányát, ennek nagyanyja *Francsics Jánosné*, neki kiadni, meghagyatott ezen 1825. évi aug. 19-én *Krenedics György* városi hadnagynak, miszerint a nevezett nyomdásznak a kis leányt, erővel is elvévén nagyanyjától, átadja. – *Plöszl Lipót* váci nyomdászról az említett az 1834. febr. 27-ki tanácsülés 238. sz. a. ügyiratában, hogy *Guoth Gábor* kamarás és tanácsbéli úr házáat megvette, mely tán már a 2-dik volt Plöszl úr birtokában.

A nyomda megvétele után Plöszl a betű-öntődét megszüntette, mert azt tán költségesnek találván, olcsóbban vélte készpénzen szerezhetni be a betűket az önálló nagyobb öntődékből. – Plöszl alatt a nyomda 1830–40 közt szép virágzásnak indult; könyvekből raktárt állított, műveket adott ki, és sajtója termékeit mindenfelé szállíttatá, úgy annyira, hogy nyomdai vállalatai őt csakhamar népszerűvé tévék. Az ő kiadása ezen latin és magyar egyházi énekek könyvecskéje is: „*Pietatis Exercitia, in usum Juventutis Literariae. Vacii, Typis et Sumptibus Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. priv. Typogr.*” – Ugyanazon 1832-ben jelent meg tőle e füzet is: „*Carmen Honoribus Exllmi, Illmi ac Rdmi Dni Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd perpetui terrae Fogaras, Episcopi Vaciensis, S. C. et R. A. Mtis Actualis int. Status Consiliarii et I. Comitatus Comaromiensis perpetui Comititis, dum festum Nominis diem 2-da Aprilis anno 1832 Felix recoleret, devote oblatum. Vacii, Typis Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. Priv. Typogr.*”

Ez időben virágzása tetőpontját érte el a váci könyvnyomda. De az 1847-dik év vége felé jött egy előttünk ismeretlen ember Plöszl urhoz, tőle a nyomdát megvenni akarván, s valóban 2000 frtot készpénzben neki már le is fizetett. Azonban az 1848. márcz. 15-én kezdődött, kedves hazánk történelmében örökre nevezetes szabadságharcunk tüze a dicső emlékü hősök közé vitte őt is s többé mit sem hallottak felőle. Amaz összeg Plöszl Lipótnál maradt, mert azt ki sem kereste többé, úgy szintén birtokában maradt a nyomda is. – Ugy találjuk még is, hogy 1848-ban e nyomdát Somogyi és Lukács urak birták Pestről, a kiknél ily czimü, kitünő egyházi beszéd jelent meg: „*Keresztény-hazafi Szózat, melyet az országunkat fenyegető veszély elhárításaért 1848. évi október 1-jén tartott nyilvános áhítatosság alkalmával, a váci hivekhez intézett Balla József, káptalanhelynöki igató és levéltárnok.*” – Ugyanezen évben jelent itt meg Majer Istvántól „*A jó házi gazda*” czimü mű is, melyet a termékeny tollu szerző életszabályul a nép számára irt. – Továbbá: „*Régi földirat a tanuló ifjúság használatára,*” mely itt ezen évben Koczányi Ferencz kegyesrendi tanártól jelent meg, s arra nagyon alkalmas, hogy a római classicusok és az egyetemes történet könyebb megértését elősegítse.

A gyászos kimenetelű 1848–9-ki szabadságharc után, mikép hazaszerte mindenütt, úgy Váczt is hanyatlásnak indult a nyomda; mert a magyar irodalom pangott, szerfölött korlátoztatván az absolut kormány által. A censura újra a sajtó bilincse lőn; művek nem érkeztek, a nyomdai személyzet teljesen leapadt és egykori virágzásának csak emléke maradt fön.

Plöszl nyomdájá állította ki 1854-ban az „*Oszták-császár-birodalmi honisme rövid rajza*” czimü művet, melyet Schmidl Adolf után magyaritva, államtani és hazánkat érdeklő adatokkal is bővített a váci születésű Czech József kegyesrendi pap. E termékeny tollu írónk Váczt 1850–54-ig tanárkodván, a magyar tájszótár gyűjteményéhez váci tájszókkal járult. – De tekintsünk itt vissza kissé az 1846-dik évre, a melyben az ország közszeretettü hg-nádora Váczt a vasutmegnyitási ünnepélyre megjelenván, a házak nagyszerűen fellobogózva lőnek, fényes banderiumok vonultak az érkező magas vendég elé; az egész város ünnepies szint öltött, a nép odahagyta lakát, hogy ő főhírséget láthassa. Délután 1–2 óra közt azonban a vészharangok tompa kongása hirdette, hogy „*tűz van!*” S valóban a város felső része kigyuladt gondatlanság folytán s nagy része leégett; mert szerencsétlenségre erős szél dühöngött, mely az izzó szeneket annyira ragadta ide s tova, hogy a nyomda egy része is kigyuladt s megsemmisítéssel fenyegeté az egész épületet; de csakhamar elfojták a bösz elemet. – Ezen években jött Plöszl nyomdatulajdonoshoz két uri egyén, kik nyomtatni akartak valamit, mire előleget is hagytak. A mű kiszedetett, de az illetők nem jöttek el érette. Egy alkalommal Plöszl abból egy levonatot vitt magával a városházára, hová rendesen járt és ismerőivel elolvastatá, kik abban forradalmi proclamatiót fődöztek föl. Erre Plöszl ijedten tűzbe vetette azon példányt s rögtön haza sietvén, azonnal szeme láttára kelle övéinek szétoszlatni a tömérdek szöveget.

Az 1854-iki év után nyomtatványain neve már Plesselnek fordul elő az előbbi „*Plöszl*” helyett, mikép ez a következő füzetkén is látható: „*Vota Pia, Illmo ac Rdmo Dno Dno Antonio Josepho Peitler, Ecclesiae Vaciensis Episcopo etc. die 17-a Julii 1859., dum S.*

Solium Episcopale capesseret, a Clero, populoque Vacienti oblata. Vacii, 1859. Typis Leopoldi Plessel.” E nagy költői érrel irt versezet mottója ezen pár korvers: „En Antistes aDest tIbI oVantI, VaCIa, sVaVIs! SaLVeat! Et VIVat faVstVs, et InCoLVMIs!” – „*Elegia in perennem memoriam Rdmo Dno Josepho Haulik Abbati S. Benedicti Abbatis et Conf. de Borchii, C. E. Vacientis Canonico Custodi, occasione qua Vacii die 18-a Nov. 1860. exactis 50 sui Presbyteratus annis, Jubilaria Aureae S. Missae Secunditialis Solennia sub gratiosa manu ductione Illmi ac Rdmi Dni Dni Antonii Josephi Peitler, Dioecesis Vacientis Episcopi etc. celebraret, amicabili cultu oblata. Vacii, Typis Leopoldi Plessel 1860.*”

Ezen, Kun-Szent-Miklóson lakós Zaáry Károly mérnök ur által, ki ekkor már világtalan volt, élte 76-dik évében irt, 6 oldalra terjedő dicsversezetből kitűnik, miszerint ezen aranymise-ünnepélynél két aranymisés egyháznagy segédkezett, mint szerpapok. Az egyik volt főtdő Gasparik Kázmér váczi nagyprépost és kanonok, Lipót császár jeles rendi lovagja, a kinek is többféle jótéteményeiért áldásban leendő emléke a vácziai előtt, s azokat hirdeti a róla nevezett „Gáspárik” előbb „Harangozó-utca.” A másik főtdő Lexa Xav. Ferencz ur kanonok stb., s jelen volt ezen ünnepélyen egy harmadik aranymisés áldozár is, tudniillik ntdő Walter Borgia Ferencz érdemült verőczei plébános ur, kit az említett kézvezető püspök ő mlga ezen ünnepély alkalmából vörös övvel örvendeztetett meg. Mindezek ezen 1860-ik évben tarták áldozárságuk félszázados ünnepélyét, kikből ma már egy sincs életben.

Ez időponttól kezdve a nyomda teljesen hanyatlásnak indult, annak tulajdonosa Plessel többé nem törődött vele, raktára elpusztult, többé nem vállalkozott, személyzete már csak 2–3 egyénből állott s gyakran ezeknek sem volt még apróbb nyomtatványi teendőjük is. Így folyt ez 1864-ig, midőn a lutherhitű Robonyi Géza ur, ki Székesfehérvárott könyvkereskedő volt, innét jobb üzlet reményében Vácra érkezett, s megtekinté Plessel ur meglehetősen szünetelő nyomdáját, s hajlandónak nyilatkozott annak megvételére. Rövid idő múlva megkötött a szerződés, minek folytán Robonyi ur 4000 frtnyi összegért a nyomdának, a szabadalommal együtt, tulajdonosa lőn, melyet a paradicsom-utczai saját házukba helyezett át. – Keze alatt nyert némi lendületet a nyomdai ügy, új betűket is rendelt meg azonnal, a személyzet is kissé szaporodott, és a Pesten megjelent „Világ-Szemle” szerkesztője ide küldé mellékes nyomtatványait. Sőt már kisebb művek is jelentek meg, mint például: „A munka nemesít.” Irányszinmű öt felvonásban. Irta Robonyi Géza. Vác, 1865. – Továbbá: „Kolostorok a történelemben.” Dr. Heinrich J. B. német eredetie után szabadon és bővítve magyarítá: Karcsu Antal Arzen sz. ferenczrendi házfőnöki helyettes a váczi kolostorban. Nyomatott Vácott 1866. – Ugyanezen évben jelent meg a „Váczi naptár 1866-ik évre. Első évfolyam” is. Ez azonban épen nem volt az első váczi naptár; mert az 1798 márcz. 17-én tartott tanácsülés 211-ik számú aktájában e sorok fordulván elő: „Mind a Vátzi, mind a Pesti és Győri Kalendáriumokban hibásan lévén hitéve a Vátzi Virág-Vásárnap üdeje” stb., világos, hogy ekkor már létezett váczi naptár.

A „Magyar Iparos” című első lap Vácott 1867-iki márcz. 17-én kezdett megjelenni Robonyi Géza fő- és Mudrony Soma segédszerkesztése mellett. Hetenkint egyszer hagyta el a sajtót, iparosokat érdeklő tartalommal. Azonban a sajnos részvétlenség következtén már ugyanazon évi okt. 5-én megszűnt. Itt mellékesen megjegyezzük, miszerint bizonyos oknál fogva Robonyi ur a sajtója alól kikerült nyomtatványokra nem nyomatta ki nevét, hanem csak ezt: „Nyomatott a m. kir. szabadalmazott könyvnyomdában.”

4. A siketnémák iparintézete összműködő társulata keletkeztétől korunkig

Az előbb nevezett *első váczi lap* megszűnte után a nyomda is csakhamar hanyatlásnak indult annyira, hogy majdnem bezáratott; míg végre 1869-ben jó drágán, 6000 forintért, egy részvénytársulat vette meg, s ismét más, a csillag- és paradicsom-utczákra nyíló csinos *Serédy-féle házba* tétetett át, melyet azon helybeli társulat tek. *Fekete Károly* siketnéma-intézeti tanár urtól 12.000 frton vett meg, s abban ily czég alatt: „*Siketnémák összműködő iparintézete Váczon*” rendezte be a nyomdát, czélja lévén, az emberiség e szerencsétleneit kiképezni e dicső művészetben, hogy nagykorúságukat elérve, e tisztes pályán kenyerőket becsületesen megkereshessék. És valóban az illető nyomdavezetők dicséretére legyen mondva, a siketnéma-tanonczok a nyomdászatban szép előmenetelt tanusítanak folyton, noha mellettök néhány nem siketnéma egyén is alkalmaztatik. A társulat 150 db 200 frtos részvényre lön alapítva 30.000 frtnyi tőkével, mikép ezt ezen füzetke bizonyítja: „*Alapszabályai a siketnémák iparintézeti összműködő társulatának Váczon,*” mely füzetkében ily czikkek fordulnak elő: I. *A társulat székhelye és czége.* II. *A társulat czélja.* III. *A társulat alapja.* IV. *A társulati tagok.* V. *Ideiglenes részvényjegyek.* VI. *Részvény.* VII. *Szervezés.* a) Közgyűlés. b) Az elnökség. c) Választmány. d) Felügyelő. e) Az igazgató. f) Számvizsgáló bizottmány. VIII. *Czimvezetés.* IX. *Pénztárkezelés.* X. *Mérleg.* XI. *Osztalék.* XII. *A társaság tartama.* XIII. *Választott bíróság.* XIV. *A tanonczokról.* XV. *A munkásokról.* Végre az A. és B. *minták.* Innét látszik, mikép e társulat korszerűen rendeztetett be az illetők ügybuzgalma és nemes törekvése által. Azonban megjegyzendő, mikép a 150 részvényből csak 111 kelt el. A régiebb elavult alapszabályok átalakittatván, az újak megerősítettek, amazok pedig hatályon kívül helyezettek.

E részvénytársulat nyomdája jelentékeny erővel fogott a működéshez s csakhamar 2 kézi és 2 gyorsajtóval dolgozott, az utóbbiak egyikét 1869-ben vette az egyetemi nyomdától 1000 frton, melynek gyári fölirata ez: „Nr. 163. Leo Müller sel. Witwe verehlichte Etterich in Wien 1848.” s 1848–9-ki szabadságharcunk alatt a forradalmi kiáltványok és egyéb ilyféle iratok e sajtó alól kerültek ki. E szerint hát Kossuth gyújtó hatású proclamatiói s a híres „*Kossuth hirlapja*” által is történelmi nevezetességü lön e sajtó, s azért, ha hasznavehetlenné lesz, a tulajdonos által örök emlékül a magyar nemzeti muzeumnak fog oda ajándékoztatni. A másik gyorsajtót 1873-ban 3000 frtért a Löser-féle gépgyártól szerezte a társulat Bécsből. Foglalkoztat nyomdájában, a jelen pénzszük viszonyok mellett is, 1 müvezetőt, 6 szedőt s 9 tanonczot; a gyorsajtóknál 1 gépmestert, 2 fiut, 2 kerékajtót s 1 berakónót; a kézisajtónál 2 nyomót; az intézet jól berendezett könyvkötészetében 7 egyént és egy szolgát. 1873-ban 7 siketnéma dolgozott a nyomdában. E nyomda müvezezetője, a derék *Delinger János* ur, a ki kitünő szakképességénél fogva már nemcsak Váczott, hanem több helyeken is fényes érdemeket szerzett magának a nyomdászat terén. – Azonban lássuk már e társulat működése gyümölcseit közelebbről:

A siketnémák iparintézete gyorsajtója alól került ki Váczott e 16 oldalra terjedő füzetke: „*A váczi ipar- és kereskedelmi hitelintézet alapszabályai*” 1870-ben. – A következő, 1871-ki évben hagyta itt el a sajtót Vác város egyik jeles szülöttje, kitünő tudósunk, fáradhatlan buzgalmú eszmegazdag írónk, ngos és főtdő *Kovách Pál* urtól, mindkét jog bekebelezett tudora, apát és váczi kanonoktól, ily czimü, a főtdő gondozó papságnak elkerülhetlenül szükséges, korszerű s nagyon gyakorlati mü: „*Manuale Parochorum,*” tetemesen bővített s az újabb jogviszonyokhoz alkalmazott 2-dik kiadásban. A szépen kiállított mü ajánlva van főmagú és főtdő *Simor János* Magyarország hgprimásának, ma már biboros, hazánk fő-egyház fejedelmének, mint a tudományok bőkezü előmozdítójának. Ezen évben hagyta el a sajtót *Málik Vincze* kegyesrendi áldozár „*Latin nyelvtana gymn. és magánhasználatra.*” – Ugyan-

ezen 1871-ik évben látott itt világot „*Nagy Péter végrendelete. Regény és történet*, Irta Herbert Lucián, fordította Gotthárd Endre, megjelentek az I–IV. füzetek. E fordítmány 24 füzetre volt tervezve. – Az 1872-ben 4-drétben finom izléssel kiállított ily című füzet: *Betűminták* a siketnémák iparintézetének öszmüködő társulata könyvnyomdájából. Vác, 1872,” nagyszerűen hirdeti, mily dús gazdagon van e nyomda ellátva az újabb izlésnek megfelelő mindennemű finom betűkkel.

E nyomdából kerültek ki 1872-ben a következő füzetek is mind, szépen kiállítva: „*A váczi polgári kör alapszabályai*”; „*A váczi dalkör alapszabályai*” és a „*Váczi önkényes tűzoltó egyesületi*” is. – El nem mulaszthatjuk itt közbevetőleg megjegyezni, mikép Plessel Lipót, ki, mint e szerény sorok írójának az 1871-diki év késő őszen, midőn őt a nyomdászatra vonatkozó adatok kedvéért saját házában meglátogatta, nyilvánítja, hogy a nyomdászattal több, mint ötven éven át foglalkozott – 1873. jan. 22-én földi pályáját bevégezte, mint régóta beteges s lábfejős öreg ember, jól előre haladott korban; egy fia szintén nyomdász Kassán. Háza (893. sz.), mely a főntebb említett helyen fekszik, örököseire maradt, jelenleg izraelita-családok laknak benne bérben, s ama terem, melyben a nyomda oly sok éveken át elhelyezve volt, egy idő óta az öregebb izraeliták imaházaul szolgál.

Különösen főlemlitendő itt a szellemgazdag és szép műveltségű, tek. Fekete Károly siketnéma-intézeti igazgató-tanár úr, ki e társulatot ügyes tapintattal és dicséretes buzgalommal szervezte s a kinek 7000 frtnyi részvénye volt az intézet alaptőkéjébe befektetve. A szervezkedés után az igazgató tisztét a volt nyomdatulajdonos Robonyi úr vitte, ki után e minőségben Cseley János úr, előbb a váczi vaspálya-állomás főnöke, működött. Ez gyöngékedése miatt 1873-ban e tisztéről lemondván, az így megürült igazgatóságot a társulat választmánya a classicus-képzettségű és több európai mivelt nyelvek ismerőjére, tek. Wohlleben Adolf nyugalmazott cs. kir. kapitány úrra bízta. Az oly gyorsan fölvirágozott nyomda dicséretes tevékenységet fejtett ki; tény ugyanis, hogy annak sajtója alól most egy év alatt jóval több irodalmi termékek kerülnek ki, mint a múlt században 10–25 év alatt. Buda-Pestről folyton el van látva munkákkal, hogy a megrendeléseket alig győzik teljesíteni.

A többi között, itt látott világot a 48 oldalra terjedő ily című füzet: „*Diurnale*, nutu Illmi ac Rdmi Dni Josephi Hermann, Electi Episcopi Ansariensis, Praepositi Maioris, et Canonici C. E. Vacensis, in usum Ven. Capituli Vacensis editum. Vacii, Typis Sodalit. ad promov. industriam surdom. initae. 1872.” – E nyomdából került ki Ráth Mór kiadásában „*Twist Olivér*.” Irta Boz (Dickens), angolból fordítva, Vác, 1872. – *Utolsó Mohikán* 1873. – Friebeisz Ferencz: „*Szépirodalmi Csarnoka* 1870–1875-ig. – Aigner Lajos: *Tankönyvek* 1872 – 1873. – *Karcsú Antal Arzén: A lélek napi tápja*. A keresztény szellem föléléstése, ápolása s megszilárdítására, a szentírás, szentatyák, szentek és egyéb jámborok műveiből szerkesztve. 1873. – Ugyanattól: *A fényűzés veszélyei*. Németből szabadon, bővitve és alkalmazva magyarítá a nevezett. 1873. – *A magyar nemzeti színház könyvtára* 1873. – Mehner Vilmos *Regény-Csarnoka* 1872–1875. – „*A szent út*” című keresztúti ájtatosság könyvecskéjét is kiadta és kinyomta e társulat 1871-ben, 1873-ban pedig a Kámánházy váczi püspök ő mlgról nevezett, a vácziak kedves „*Ima- és énekes könyvét*” a régi alakban. – A magyar kormány részére is dolgoznak többször e nyomdában. – 1874-ben itt jelent meg: „*Ötvennégy év Hontvármegye történetéből* 1820–1874-ig, 310 lap. Gyürky Antaltól. – Történetekkel felvilágosított *Egyházi beszédek* Magyar- és Erdélyország minden búcsú-napjára. Irta Huszár Károly esperes-pléb. II. kötet. Vác 1874.

Friebeisz F. Szépirodalmi Csarnokán kívül itt nyomtatnak egyéb lapok is, mint a „*Divat*,” „*Népkertésze*,” „*Vác*,” már a 6-dik évfolyamban, itt nyomattak a már megszűnt „*Gömöri lapok*” is. – *Éliássy Gyula* ügyvéd úr szerkesztése mellett itt kezdett nyomtatni a „*Vác*” című helyi és vidéki érdekű heti-lap, mely IV-dik folyamában a városi hatóság közlönyévé emeltetvén, azt 300 frttal segélyezte. Ezen ügyvéd ur tulajdonképpen a Robonyi Géza úr által

egy évig szerkesztett „*Váczi lapok*”-at vette át, mely címet „*Vác*”-ra változtatva, ezt 1½ évig szerkesztette. Utána e lap szerkesztője *Tariczky Ferencz* siketnéma-intézeti tanár úr lőn *Kalamus* munkatárssal, s vitte a lapszerkesztést ¾ évig, mely után *Tariczky* úr helyére *Serédy Géza* úr lépett, ki jelenleg is dicséretes, kitartó buzgalommal vezeti a lapot. – E nyomdában jelenik meg *Atyimovits Péter* mohácsi születésű siketnéma nyomdai segéd szerkesztése mellett a „*Siketnémák lapja*,” a siketnémákat és ügyük barátait érdeklő havi folyóirat minden hó közepén 8-dr. féliven. Az 1. szám 1875. januárban jelent meg, s idáig 6 szám hagyta el a sajtót. Kiadó-tulajdonosa nevezett szerkesztő úr.

E nyomdából került ki a jelen, 1875-dik évben *Vajda Viktortól: Kölcsey élete*, 325-nél több lapon, oly szépen kiállítva, hogy mi kívánni valót sem hagy hátra, és épen most van a sajtó alatt itt *Lévay István* eperjesi tanár úr görög-magyar és magyar-görög szótára. Azonban a hely szűk volna e nyomda valamennyi termékei elsorolására, csak annyit jegyzünk meg, hogy e nyomda termékei csin és izlés tekintetében bátran és bizton kiállják a versenyt még az ország fővárosa hirnevesebb sajtóival is. – A nyomda könyvtára már mintegy 300 kötetre tehető. – Azonban, noha oly szép virágzásnak indult e nyomda, mégis a sajnos pénzügyi viszonyok, némely e társulatra kedvezőtlenül ható körülmények eredménye az lőn, amint már jóval előbb is gyanítani lehete, hogy a siketnémák iparintézetének özműködő társulata, mely, a mint már említők, működését 1869. ápril végén kezdte a könyvnyomda- és könyvkötődével, s később kiterjeszkedni akart a graphicus művekre is, de ez a részvényesek egyenetlenkedésén meg-
hiúsult, végre a jelen 1875-ki május 8-kán megszűnt, és a könyvnyomdát a könyvkötészettel együtt átvette a fönt tisztelt *Serédy Géza* úr e czég alatt: „*Siketnémák iparintézete Váczon*,” mely folyton megmarad, míg a derék *Fekete-Serédy-család* létezik. Az új tulajdonosnak e sorok írója és minden őszinte tisztelői, azt kívánják, miszerint az ő nemes és buzgó törekvései mellett, ezen oly jó hirre jutott derék intézet mindinkább és inkább virágozzék ezen nemes ősi város, és a kedves magyar haza szellemi élete emelése és díszére!

Hogy e gazdag történelmű városban meglehetősen lendületnek indult újabb időkben a szellemi törekvés és előrehaladás, mutatja ama körülmény is, miszerint itt még egy másik nyomda is szépen futja pályáját. Ennek birtokosa, a tulajdonképeni *első könyvkereskedő Váczott Spitzer Miksa* úr, ki itt *Atlasz* nevű, szintén izraelita társával mintegy 9–10 év előtt a Vadkerti-féle házban nyitott könyvkereskedést, melyet nemsokára saját czége alatt kezdett vinni s 1872-ben könyvnyomdát is sietett állítani könyvkötődével együtt. Az előbbiben egy ideig a főntebb dicsérettel említett *Delinger* úr egyik jeles készülségű tanítványa, a váczi születésű *Nagy Ferencz* volt a művezető; gyermek-korában *Pleszl Lipótnál* is tanult. Meghalt Váczott élte 25-dik évében sorvadásban 1873-ban. Mikép már említők, birunk tőle egy: „*A váczi könyvnyomda története*” című értekezést, mely a fiatal embernek, úgy látszik, első irodalmi kísérlete volt, s szűk irodalmi látkörre mutat. E nyomda előbb a Hanulik-féle új szögletház melletti épületben volt elhelyezve, jelenleg pedig a sáros-utczában létezik a könyvkereskedéssel együtt, melynek a mostani, keletkezte óta már harmadik helye. E nyomdában 1 betűszedő, 1 gépmester, 3 tanoncz foglalkozik az 1 gyors s két kézi sajtó körül, melyek egyike csak látogatójegyek kinyomására használtatik.

E nyomdában kezdett megjelenni a „*Vác-vidéki lap*,” társadalmi és közgazdasági heti közlöny, mely ma már a harmadik évfolyamot járja. Első szerkesztője volt *Félix Mihály* szödi jegyző és kántor. Megjelenni kezdett e lap az 1873-diki év elején, melynek aztán, az említett úr a szerkesztéssel felhagyván, az ügyes tollú journalista *Ompolyi* úr lőn a vezetője. Nyomatik 350 példányban. Kiadó és laptulajdonos *Spitzer Miksa* úr, valamint az 1875-ben alapított „*Magyar Jegyző*” című lap is ő a nála nyomatik. *Ompolyi* úr pedig ennek is szerkesztője. Ez 450 példányban kerül ki hetenként a sajtó alól és érdekesen változatos tartalmánál fogva nagyobb elterjedést érdemelne. Ugyancsak *Spitzer Miksa* ur nyomdájából került ki 1873-ban

a nevezett jegyző úr által szerkesztett „*Látcső*” című heti-lap, mely a magyar helyesírást is derekasan pofozó rosztól nyelvezete mellett oly, minden szentet, religiót, egyházat berandító cikkeket hozott, hogy azok olvasása még a kevesbbé vallásos érzelmű embert is undorral töltötte el és *Guttenberg* dicső találmányának disztét épen nem emelte! Csakhamar megérdemlett sorsa az lőn, hogy megszűnt... Végre Spitzer ur volt tulajdonosa az 1872-ben a siketnémák iparintézeti nyomdájában megjelent, *Forster József* úr által szerkesztett „*Közbiztonság*” című lapnak is, mely előbb a nevezettnek szerkesztése alatt Pesten jelent meg. E lap azonban egy évnegyedi tengődés után Vácztól szintén megszűnt.

Mint az előadottakból kitűnik, a vállalkozó szellemű Spitzer úr nyomdája is szép tevékenységnek örvend, folyton lévén munkája. Kiállításaiival megelégedhetni és könyvkötészete is pártolásra érdemes.

Minél inkább virágoznak valamely városban az ily intézetek, annál fényesebb jeleit és bizonyítékait birjuk azokban a nagyratőrekvő szellemi emelkedettségnek; és ez az, mit mi e város részére hőn őhajtunk. Adja a jó Isten, hogy évek múltán mások még dúsabb vonásokkal ecsetelhessék ezen ősi, nemes város ily intézeteinek virágzó és pezsgő működését!

Kútfők: Ferenczy-Danielik: *Magyar Irók életrajzgyűjteménye*, Pest 1856., 1858. – Pauer János: *Az egyházi rend érdeme Magyarországon*, Székesfehérvár 1847., – Lányi-Knauz: *Magyar egyház történelme*, Esztergom 1866., 1869., – Dr. Lányi Károly: *Magyar cath. Clerus érdemeinek történetigazolta emléke*. Pozsonyban 1848., két kötetben. – Nagy Ferencz: *A váczi könyvnyomda története*, megjelent a pesti „*Typographia*” című nyomdászati lap IV. folyamában, 1872-ben a 15., 19., 21. és 24-dik számokban. – *Vác város tanácsülési Jegyzőkönyvei* 1780., 1781., 1793 és 1796., stb. 1802–1835-ig. – A sz. ferenczrendi váczi kolostor e sorok írója által 1866-ban készített könyvtári nagy Jegyzőkönyve, melyben sok, Vácztól megjelent művek czimeit olvashatók. stb. stb.

Kevesebb kútfők nyomán 1873. júl. 1–7-ig megírtam a váczi könyvnyomda történetét rövidebben, mely a „*Vácvidéki lapok*” tárcájában néhány számon át 1873-ban közölletett, mint a szerző „*Vác története*” című, éveken át írás alatti nagy művéből előizelítő mutatóvány. Azonban a föntisztelt *Serédy Géza* úr által fölhivatván, hogy a váczi nyomdai szabadalom százados évfordulója ünnepélyére ezen értekezést kiadásra átengedném, e szives fölhívás alkalmúl szolgált nekem arra, hogy bővebb kutatás és búvárlat után a nevezett százados ünnepélyre, mely a közbejött akadályok miatt jún. 23-ka helyett csak júl. 11-én tartathatott meg, ezen 1875-ki jún. 24–30-ig a föntebb kitett kútfők nyomán Vác város könyvnyomdászata történetét terjedelmesebben megírván, azt e füzetben veszi a tisztelt közönség.

Isten velünk!

Áldás hazánkra!